

Л.А. Яковлева

РОЗКОПКИ НА ПІЗНЬОПАЛЕОЛІТИЧНОМУ ПОСЕЛЕННІ ГІНЦІ

The results of research at the Late Palaeolithic monument Hintsy (Poltava Oblast) are presented.

Поселення Гінці, розташоване в однойменному селі Лубенського р-ну Полтавської обл., є емблемною пам'яткою палеоліту України. Саме з її відкриття у 1871 р. Г.С. Кир'яковим та невеликих розкопок у 1873 р. Ф.І. Камінського розпочалося дослідження палеоліту в Східній Європі. Через різні причини протягом тривалого часу розкопки в Гінцях мали епізодичний характер (1891, 1904—1906, 1914—1916, 1935, 1977—1981 рр.) і тільки від 1993 р. на пам'ятці провадяться масштабні дослідження згідно міжнародних українсько-французьких програм МАЕ № 204, РАІ Дніпро № 09862 VJ, Еконет № 0148QD та завдяки співробітництву між Інститутом археології НАН України та Центром Національних досліджень Франції UMR 7041 Arsan, а також Університетом 1, Пантеон—Сорбона. Міжнародна група науковців має такий склад: археологи Л. Яковлева (Україна, керівник) і проф. Ф. Джінджан (Франція), трасолог Г.В. Сапожнікова, геолог проф. Ж.Н. Матвіїшина (Україна), геоморфолог С. Конік (Франція), археозоологи Є.М. Машенко (Росія) та А.-М. Моан (Франція), реставратор Д. Жіллот (Франція).

У підсумку встановлено, що базове мисливське поселення Гінці на всій дослідженій площі мало два культурні горизонти, що свідчать про два основні епізоди його заселення з певною перервою, що було спричинено необхідністю періодично полишати основні місця мешкання через характер мисливської економіки. Серія дат C14 AMS з обох культурних горизонтів, що концентруються біля позначки 14 500 bp, та порівня її із серією дат C14 та C14 AMS з інших базових поселень (Мізін, Добранічівка, Межиріч, Київ-Кирилівська, Юдиново, Єлисеєвичі 1,

Тимонівка, Бужанка) відбивають загальну тенденцію їх періодичного функціонування (в різні сезони року) в період 15000—14500 BP. У цілому поселення Гінці функціонувало періодично протягом і теплих, і холодних сезонів року, а відсутність людей на поселенні була пов'язана з сезонним використанням мисливської території та необхідністю поповнення запасів сировини для різних потреб.

По-друге, доведено, що одним із вирішальних чинників розміщення поселення Гінці були потужні природні колектори решток мамонтів, зосереджені у широких та неглибоких балках, що виходили в долину р. Удай. Водночас мисливцями була врахована надійність обраного для мешкання майданчика на балочній терасі, забезпечена природним її дренаванням в умовах мерзлоти, а також його захищеність вододільним схилом від вітру та краєвид на долину, де зосереджувалися тварини.

По-третє, встановлено, що серед базових поселень Гінці мають найскладнішу планіграфічну структуру, що ілюструє механізм захисту поселення та стабільність його функціонування. Воно розташоване на північному мисі низької тераси р. Удай. З півдня його майданчик замикав високий вододільний схил, з інших боків він обмежений балками та широкою улоговиною річки. Особливість Гінців полягає у використанні мисливцями не тільки позиції мису, але й значних прилеглих територій. На підвищених ділянках мису було розташовано декілька житлових комплексів. Найповніше досліджено обширну північну частину поселення, що поступово переходила до низу балки та улоговини річки.

За ці роки завершено дослідження *першого житлово-господарського комплексу*, розкопки якого розпочав ще І.Ф. Левицький. Він складав-

Рис. Гінці. Житло з кісток і бивнів мамонта, 2009 р.

ся з великого житла (діаметр 5,5 м) з кісток мамонта з заглибленим вогнищем у центрі, оточеного по колу дев'ятьма ямами-колекторами різної форми й розміру. Житло сконструйоване з 28 черепів, вкопаних по колу, а також вертикально вкопаних лопаток і тазових кісток, скріплених через штучні отвори. В конструкції житла значну роль виконували також бивні (приблизно 30 екз.). Для зміцнення каркасу в долівку вбивали трубчасті кістки, а поміж ними вставляли жердини, які також підтримували каркас. Іззовні помешкання обкладали кістками мамонта для зміцнення конструкції і посилення герметичності. Подібний прийом утеплення житла ззовні відомий у деяких народів Півночі.

Житло було оточене ямами-сховищами, заповненими кістками мамонта та іншими артефактами. Біля житла та ям — невеликі вогнища та майданчики. В житлі, на майданчиках та в ямах знайдено артефакти з кременю, кістки, рогу й бивня. Більшість з них спрацьовані та поламані, втім вони засвідчують інтенсивне використання мешканцями поселення різноманітних знарядь, прикрас та витворів мобільного мистецтва.

З південного заходу, біля однієї з ям, було влаштоване овальне трохи заглиблене в землю мале житло діаметром 3,0 м, сконструйоване з двох великих бивнів мамонта від різних самців. Один

оздоблений тонкими прямими гравірованими лініями. Бивні утворювали арку, яку підтримувала конструкція з альвіоли черепа та великої трубчастої кістки зі штучним отвором, вертикально закріпленими в центрі долівки. На долівці знайдено тазову кістку молодого мамонта, заповнену фарбою з червоної вохри, поряд з якою лежав бивень молодого мамонта, прикрашений орнаментом із прямих паралельних ліній, а також молоток із рогу північного оленя. Ця оригінальна конструкція та склад речей на долівці, вірогідно, вказують на її особливе призначення, пов'язане з ідеологічними уявленнями тієї пори. Це підтверджується й тим, що саме біля цієї споруди функціонувало вогнище з потужним скупченням жовтої вохри у центрі. Особливе призначення цієї частини поселення ілюструє ще одна унікальна знахідка — прикраса з зуба бізона.

Поряд з малим житлом та вогнищем зафіксовано також зони, де провадили обробку деревини, бивнів, кісток і шкур.

Другий житлово-господарський комплекс. За 2 м на північ від малого житла виявлено рештки видовженої конструкції з кісток і бивнів мамонта, яка нагадує видовжені споруди-заслони в Мізині. В Гінцях ця споруда окреслювала ще одну велику (північну) ділянку, на якій провадили різноманітні роботи з обробки кременю і бивня та виготовлення червоної

та жовтої фарб. У цій зоні також був влаштований невеличкий майданчик, де обробляли шкури та шили одяг (знайдено проколки, вістря, шила). Саме тут трапилися унікальні прикраси — підвіска з бивня мамонта та перша в Гінцях намистина з чорноморської мушлі *Nassa reticulata Linne*.

Окрім виробничих зон, виявлено смітники, насичені попелом та перегорілим кістковим вугіллям, численними відходами крем'яних виробів та використаними або поламаними знаряддями, фрагментами кісток тварин і бивнів. Виникнення цих зон було наслідком активної діяльності в самому житлі, яке періодично прибирали та чистили вогнища, а також результатом різноманітних господарських робіт на майданчиках.

Далі на північ від виробничих зон, влаштованих просто неба, знаходилося велике житло з кісток і бивнів мамонта, відкрите в 2009 р. Розкопками цього року на площі 17 м² виявлена частина цієї великої споруди, яка, без сумніву, продовжується на північ, схід і захід. Залишки житла у вигляді потужного компактного скупчення кісток та бивнів мамонта займали весь розкоп. Osteологічні рештки залягали в лесоподібному світло-палевому суглинку горизонтально (за винятком вкопаних черепів і трубчастих кісток у вертикальному положенні) з плавним ухилом з півдня на північ. Усі великі кістки пошкоджені. Найперше це стосується бивнів різного ступеня фрагментованості та з численними природними великими й малими тріщинами. Всі черепи мають численні пошкодження коробки, а також альвеол, лопатки — природні пошкодження та сліди кротовин (вони простежуються на всій площі розкопу). Загальний стан кісток засвідчує процес їхньої поступової руйнації під впливом природних чинників. Простежується, що в конструкції житла використані і свіжі кістки, і несвіжі розтріскані.

Хоча розкопками цього року виявлена тільки частина конструкції, однак вже зараз можна

зробити певні висновки. Для її зведення використано переважно великі кістки мамонта — черепи, бивні і лопатки. Менше задіяні трубчасті, кістки таза, нижні щелепи, ребра й хребці. Особливу роль (фундамент будівлі) виконували черепи, які або вкопували альвеолами в землю, або ставили лобною частиною на поверхню. Важливу конструктивну функцію виконували численні лопатки, знайдені групами, що утворювали стіну. На деяких лопатках є штучні отвори для закріплення. Кістки таза використовували рідше. Важливим будівельним матеріалом були бивні, зокрема дорослих особин.

Наостанок додамо, що житлові комплекси в Гінцях були пов'язані з зонами діяльності на його північно-східних та східних схилах, ярах і в улоговині річки, де саме і знаходилися численні рештки мамонтів та поодинокі від інших тварин, що були природними остеологічними колекторами, які й використовували мешканці, особливо для будівництва жител і опалення. Ці скупчення кісток були ключовими для влаштування та функціонування поселення. Тут обробляли туші тварин, сортували кістки для подальшого їх використання для різних потреб. Останніми роками нами розкопані значні площі цих ділянок з потужними скупченнями остеологічних решток мамонтів: дорослих самців та самиць, напівдорослих тварин і мамонтенят. Ці зони, де зафіксовані також рештки вогнищ, крем'яні, кістяні та інші артефакти, були пов'язані з утилізацією туш та сортуванням остеологічного матеріалу і функціонували одночасно з житловими комплексами як важливі складові мисливського способу життя.

Відтак, завдяки дослідженням у Гінцях маємо найповнішу та різнопланову картину функціонування мисливського поселення, що висвітлює специфіку цього типу палеоекономіки у Наддніпрянщині. Останні розкопки в Гінцях надали також нові важливі факти щодо використання мисливцями навколишнього середовища та особливої ролі мамонтів у житті людей в інтервалі 15 000–14 500 pp. тому.

